

ÇOLPAN'IN ŞİİRLERİNDE ÖZGÜRLÜK ÖZLEMİ VE ÇOLPAN YILDIZI İMGESİ

Prof. Dr. Hatice İÇEL*

Bilim yolundaki kılavuzum

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN'e saygıyla...

Öz: Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan, esaret altında yaşayan bir milletin ömrü boyunca ızdırıp çekmiş aydın ve donanımlı bir ferdidir. Gerek fikirleri gerekse şiirleriyle halkı bilinçlendirmeyi istemiş, âdeta onlara özgürlük yolunu gösteren bir kılavuz olmaya çalışmıştır. Bu gayreti yüzünden Sovyet rejimi tarafından zaman zaman hapse atılmış, çeşitli işkencelere uğramış ancak mücadele etmekten asla vazgeçmemiştir. Gördüğü insanlık dışı muameleye rağmen yılmayan bu büyük şair ve dava adamının şiirlerinde *özgürlük ve özgürlük özlemi* sıklıkla işlenen bir temdir. Şairin halkına bağımsızlık yolunda rehber olma isteği seçtiği *Çolpan* mahlasında da kendini açık seçik bir şekilde ortaya koymaktadır. Türk düşüncesinde sabah vaktine yakın çıkan *Çolpan Yıldızı* en eski dönemlerden beri “yol gösterici” olarak bilinmektedir. Şair de bu yıldızın eski dönemlerde reel anlamda yaptığı kılavuzluğu gününün şartlarında manevi olarak gerçekleştirme arzusundadır. Bu isteğin altında yatan tetikleyici güç, yıllar yılı süren esaretten bunalış ve özgürlük özlemidir. Kendisine kılavuz misyonunu biçen şair, şiirlerinde daima halkı ayağa kalkmak ve esaret zincirini kırmak için teşvik etmektedir. Bu doğrultuda halka yol gösteren şair, zaman zaman halkını kutlu zaferlerle dolu geçmişe davet etmekte ve onları yüreklendirmeye çalışmaktadır. Bu makalede adı geçen şairin şiirlerinde yer alan Çolpan Yıldızı imgesi ve kendisine biçtiği kılavuzluk rolünü nasıl gerçekleştirdiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan, Çolpan Yıldızı, özgürlük, kılavuz

LONGING FLONGING FOR FREEDOM IN ÇOLPAN'S POEMS AND THE IMAGE OF VENUS

Abstract: Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan is an intellectual and equipped individual who suffered anguish all his life in a captive nation. He tried to raise the public awareness with his ideas and poems and tried to be a guide that showed them the way of freedom. Due to this effort, he was occasionally imprisoned by the Soviet regime, underwent various tortures, but never stopped fighting. Despite the inhuman treatment, in this great poet and leader's poetry, freedom and longing for freedom is a common theme. The poet's desire to guide his people on the path to independence also reveals himself clearly in his penname *Çolpan*. *Çolpan Yıldızı* (The Star Venus) that appears towards morning in Turkish thought is known as a guide since the oldest periods. The poet wished to realize his spiritual guidance in real terms under the

ORCID ID : 0000-0001-8144-7127

DOI : 10.31126/akrajournal.491141

Geliş tarihi : 01 Aralık 2018 / Kabul tarihi: 01 Ocak 2019

*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

conditions of his day as well. The triggering force underlying this will is a year-long desire for liberation and freedom. In his poems, the poet, who reassures himself of his guiding mission, always encourages the people to stand up and break the chain of bondage. The poet, who guides the public on this path, often invites his people to the past full of blessed victories and tries to encourage them. In this article, the image of *Çolpan Yıldızı* (Venus) in the poet's poems and how he performed his guiding role will be examined.

Key Words: Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan, Çolpan (The Star Venus), freedom, guide

Giriş

Özbek edebiyatının önde gelen temsilcilerinden olan Çolpan, 1893 yılında Andican şehrinde dünyaya gelmiştir. Çolpan, onun eserlerinde kullandığı mahlası olup gerçek adı Abdülhamid Süleymanoğlu'dur. Babası medrese tahsili gören bir şair olan Çolpan, sırasıyla mahalle mektebi ve Andican medresesinde eğitim almıştır. O, bütün Türk lehçelerinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Rusçayı da bilmektedir. İsmail Gaspıralı, Mahmudhoca Behbûdî ve Münevver Kaarı'nın da aralarında bulunduğu Ceditçilerin fikirlerinden etkilenmiştir. Bu doğrultuda Türk dünyası kültürü ve edebiyatıyla yakından ilgilenmiştir (Karakaş, 2000: 311).

İlk yazıları; Sada-yı Türkistan, Sada-yı Fergana ve Türkistan Vilayetinin Gazeti gibi yayın organlarında çıkan Çolpan'ın *Oyganış* (Uyanış), *Bulaklar* (Pınarlar), *Taň Sırları*, *Koşuklarım* (Şarkılarım) ve *Saz* adında beş şiir kitabı vardır. Şairin bunlar dışında *Özbek Yaş Şiirleri Antolojisi*'nde yayımlanmış 14 şiiri daha bulunmaktadır. Ancak çok yönlü bir sanatkâr olan Çolpan, sadece şiir sahasında eser vermemiştir. Şiirlerinin dışında makaleleri, tiyatro eserleri, hikâyeleri ve çevirileri de bulunmaktadır (Özbay, 1993: 14, 20-22).

Bu büyük Özbek şairi, hayatı boyunca her alanda Sovyet rejiminin ağır baskısı ile mücadele etmek zorunda kalmış, ancak sanatını icra etmekten asla vazgeçmemiştir: "*Çolpan'ın önemli özelliklerinden birisi sanatı ile mücadelesini beraber yürütebilmesidir. Sosyal ve siyasî meselelerin en yoğun dinamiklerle fertleri ve cemiyeti sardığı bir devirde bile Çolpan sanatçı şahsiyetini koruyabilmiş, içindeki volkanı da aşkı da şiir gücüyle ortaya koymuş, Türkistan edebiyatının en büyük lirik şairi unvanını almıştır.*" (Özbay, 1993: 18). Rusların uyguladığı zulüm ve baskı, Türkistan halkının maruz kaldığı işkenceler ve sefalet, esir Türkistanlıların durumu şiirlerinde işlenen temler arasındadır. Şairin şiirlerinde göze çarpan diğer bir hususiyet ise *yüksek millî şuur*dur (Karakaş, 2000: 311). Verdiği eserlerle Sovyet rejiminin tepkisini çeken şair, zaman zaman sorguya çekilir, 1934 yılında tutuklanır ve bir müddet sonra serbest bırakılır. Hakkında yapılan suçlamalardan birisi halkın Sovyetleştirilmesine engel olmak ve Özbek milliyetçiliği yapmaktır (Özbay, 1993: 18).

Şair, en son 14 Haziran 1937 tarihinde milliyetçilik yapmak suçuyla *halk düşmanı* olarak tutuklanır ve 4 Ekim 1938’de kurşuna dizilerek öldürülür (Karaş, 2000: 311).

Bu makalede Çolpan’ın özellikle bağımsızlık temasını işlediği ve milliyetçilik duygularını uyandırmaya çalıştığı şiirlerinde *Çolpan Yıldızı* imgesini nasıl kullandığı ve bu bağlamda yüklendiği kılavuzluk rolü incelenecektir. Ancak şiirlerine geçmeden önce şairin mahlas olarak seçtiği *Çolpan* adıyla kendisini bir yıldızla nasıl özdeşleştirdiği üzerinde durmak istiyoruz. Bu doğrultuda başlangıç olarak astral kült içerisinde yer alan *Çolpan Yıldızı* hakkında bilgi vermenin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

1. Türk Düşüncesinde ve Yaşamında Çolpan Yıldızı

Türkler, hayvancılıkla uğraşan göçebe bir millet oldukları için onlarda astral kült gelişmiş durumdadır. Eski Türkler belli başlı gezegenler ve yıldız kümeleri hakkında önemli bilgilere sahiptirler. Türklerin yıldızların hareketlerini bilmeleri onların hayvanlarını gündüz ve geceleri ağıla, yazlığa ve kışlağa götürbilmeleri için gereklidir (Bayat, 2007: 265-266). Bu gök cisimleri içerisinde bütün Türk dünyasında yıldız olarak tasavvur edilen ve aslında bir gezegen olan *Çolpan*’ın ayrı bir yeri vardır. Batılıların *Venus* adını verdikleri bu yıldız, İslam astronomisinde *Zühre* olarak bilinmektedir (Bayat, 2007: 292). Eski Türkçede bu yıldız karşılamak için *Erklik* kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime zaman içerisinde yerini *ışıldayan, parlayan* anlamlarına gelen *Yaruk Yıldızı* ifadesine bırakmıştır (Roux, 2012: 142). Günümüzde Türk dünyasının genelinde ses farklılıklarıyla *Çolpan, Çolpon, Çulpan, Sulpan, Şolpan* (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991: 136-137) adlarıyla bilinmektedir. Altay Türklerinin *Tang Solbanı* ve Sagayların *Erte Solbanı* dedikleri bu yıldız, Osmanlı kitaplarında *Erte Yıldızı* olarak geçmektedir (Ögel, 2002: II/213). Fuzuli Bayat, bu yıldızın Türkiye ve Azerbaycan sahasında *Çoban Yıldızı* olarak bilindiğini, Karaçay-Balkarlardaki *Keruan Julduzu (Kervan Yıldızı)* ile Kırgızlardaki *Kervan Culduz*’un da aslında *Çolpan*’la aynı olduğunu belirtmektedir. Azerbaycan’da *Kervan Yıldızı*’nın dışında *Kervankıran** adı verilen bir yıldızın da bilindiğini ve bunun *Yalancı Çolpan* olduğunu söylemektedir. Araştırmacı, *Tan (Dan)* ve *Akşam Yıldızı*’nın da *Çolpan*’ın farklı adları olduğu düşüncesindedir (2007: 294). Ögel ise Anadolu’da bu yıldız *Sabah Yıldızı, Ak Yıldız, Sarı Yıldız, Al Yıldız* ve *Kanlı Yıldız* gibi adlar da verildiğini belirtmektedir (2002: II/213).

* Kervankıran yıldızı Türkiye’de de bilinmektedir (Ögel 2002: II/213). Bu yıldız, TRT türkü repertuarı içerisinde bulunan ve Sivas, Erzincan gibi yörelere ait türkülerde de geçmektedir (TRT 2006: 2/455; TRT 2002: 3/191).

Birbirinden farklı adlarla bilinse de Çolpan Yıldızı birtakım fonksiyonlar ve özelliklerle ön plana çıkmaktadır. Sabaha karşı doğan bu yıldızın (Ögel, 2002: II/213) en önemli fonksiyonu yol göstericiliktir. Eski Türkler sürüleriyle birlikte uzak yola çıkarken Çolpan Yıldızı'nın çıkmasını beklerdi. İnanışa göre bu yıldız, seferde olanları koruduğu için kervanlar da Çolpan'ın gökyüzünde görünmesiyle birlikte yola çıkardı (Bayat, 2007: 293). Yani Türk düşüncesine göre insanların, hayvanların ve kervanların kaderi bir nevi bu yıldızla bağlıdır. Doğuşuyla sabahı müjdeleyen bu yıldız, aslında bir kılavuz ve önder olarak değerlendirilebilir. Elektriğin henüz icat edilmediği eski zamanlarda bu kılavuzluk şüphesiz reel olarak algılanması gereken bir durumdur.

2. Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan'ın Şiirlerinde İmge Olarak Çolpan Yıldızı ve Özgürlük Temi

Abdülhamid Süleymanoğlu'nun "Çolpan" mahlasını seçmesinde yukarıda bahsedilen Çolpan Yıldızı'nın kılavuzluk ve yol göstericilik özelliklerinin etkili olduğu kanaatindeyiz. Çolpan Yıldızı'nın kervanlara ve insanlara yol göstermesi gibi şair de -Türklük şuurunu ve buna bağlı olarak özgürlüğünü yitirerek esir olan halkına- kılavuz olarak bir çıkış yolu gösterme arzusundadır. Bu istek, özellikle bağımsızlık temasını işlediği şiirlerinde yoğun olarak hissedilmektedir. Halkını bağımsızlık yolunda bilinçlendirmek ve yüreklendirmek için baş koyduğu bu yolda muhakkak ki onun da bir rehber ihtiyacı vardır. Bu rehber, asırlar boyunca atalarına yol gösteren Çolpan Yıldızı'ndan başkası değildir. Şair, *Yurt Yolu (Yurt Yolu)* adlı şiirinde bunu açık bir şekilde dile getirmiştir. O, kendisini uzak ağır bir yola çıkmış yolcuya benzetir. Bu uzak ve şartları ağır yolun bağımsızlık savaşı olduğu gün gibi gerçektir. Ancak şairin bu yolda mutlaka bir rehber ihtiyacı vardır. O ise tercihini kutsal bir gök varlığı olan Çolpan Yıldızı'ndan yana kullanmıştır. Nitekim bu kılavuzun Çolpan Yıldızı olduğu, dörtlüğün son mısraından anlaşılmaktadır. Zira Çolpan'ın batması, sabahın olması demektir:

*"Uzak... ağır yolğa çıkkın yolçimen
Bu yollarda kılağuzım yulduzdır;
Mên yurtımniñ pak istekli küçimen,
U yulduzniñ tügelişi kündüzdür.*

(Uzak, ağır yola çıkmış yolcuym. Bu yollarda kılavuzum yıldızdır. Ben; yurdumun, pak istekli gücüyüm. O yıldızın bitişi, gündüzdür.) (Özbay, 1993: 294-295).

Şairin, *Çalandar 'Işkı (Kalender Aşk)* adlı şiirinde ise mahlasını tevriyeli

kullanarak bu yıldızın güneş doğduğunda battığını dile getirmesi de yukarıdaki düşüncemizi destekler mahiyettedir:

*“Muhabbet âsmânıda güzel çolpan edim dostlar
Kuyaşnıñ nûrığa tâkât kılmay yerge batdım kü.*

(Muhabbet semâsında güzel çolpan (Venüs) idim, dostlar! Güneşin nuruna dayanamayıp yere battım.)” (Özbay, 1993: 476-477).

Çolpan, aynı zamanda Hanname’ye göre Özbeklerin efsanevî hükümdarlarından birinin de adıdır (Ögel, 1998: I/405). Belki şairin bu mahlası seçmesinde Çolpan adlı bu hükümdar da etkili olmuştur. Zira oldukça donanımlı ve aydın bir sanatçı olan Çolpan’ın Hanname’den habersiz olması beklenemez. Belki de şair, hem bu hükümdarı hem de yıldızı kendi şahsında birleştirip yoğurarak Özbeklerin bağımsızlık hareketini başlatan lider olmak istemektedir. Nitekim Türk inanç sisteminde ecdatların ve kurtarıcı kahramanların bazı gök cisimleriyle aynîleştikleri bilinmektedir. Örneğin Oğuz Kağan, sadece Türk Devletinin kurucusu değil aynı zamanda astrolojik mitlere göre Ülker Yıldızı’dır (Bayat, 2007: 280). Oğuz Kağan’ın uğruna savaştığı ideal, millî hisleri güçlü bir şair olan Çolpan’ın ütopyasıdır. Bu uğurda atılması gereken ilk adım ise şüphesiz esaret zinciri altında ezilen halkı bilinçlendirmektir. Milletine hürriyete dair fikirleriyle yol gösterme sevdasında olan şairin kendisi de zaman zaman –özellikle karanlıklardan (esaretten) bunalıp ümidini kaybettiğinde- bir rehber ihtiyacı duymaktadır. İşte o yol gösterici, ezeli kılavuz olan Çolpan Yıldızı’dır.

Emelinin Ölimi (Emelin Ölümü) adlı şiirden alınan aşağıdaki dörtlükte geçen *Erklik yıldızı* ifadesi ise bizce tevriyeli bir şekilde kullanılmıştır. Karakaş, bu ifadeyi “hürriyet yıldızı” (2000: 313) olarak çevirmiştir. İfadenin aktarımı doğrudur, ancak bizce burada kast edilen ikinci bir anlam daha vardır ki o da Çolpan Yıldızı’nı karşılamaktadır. Nitekim yukarıda belirtildiği üzere bu yıldızın eski adının *Erklik Yıldızı* olması da bu kanaati kuvvetlendirmektedir. Şair, böylelikle vurgunu olduğu hürriyeti âdeta Çolpan Yıldızı’yla özdeşleştirmiştir:

*“Her kêçe köklerde oynagan yulduz
Aytar édi mēñe: ‘Erklik yulduzı-
Tutgun eller üçün semâ kündüzi,
Köngilde qalğusı unıñ bir izi.’*

*(Her gece göklerde oynayan yıldız,
Söylüyordu bana: ‘Hürriyet yıldızı,
Esir eller için sema gündüzü,
Gönülde kalacak onun bir izi.’)” (Karakaş, 2000: 313).*

İsteş (Arzu) şiirinde şair, gece gündüz demeden gönlüne yakın olan bir nesne aradığını vurgulamaktadır. Şairin aradığı şey bir sevgili gibi bağlandığı ve kendisini onunla özdeşleştirerek âdeta varlığını varlığında erittiği Çolpan Yıldızı'dır. Zira “*Tan vaktinde nur saçan tek başına bir yıldız*” ifadesi, bu yıldızın tan vaktinde doğan ve sabahın gelişini haber veren Çolpan olduğunun kanıtıdır:

*“Könlümge yakın nerseni izlep kèçe-kündüz
Her yakka qaraymen.
Tañ vaktıda nur tökküvçi yalgızgına yulduz
Aytar ki: “U mënnem!”*

(Gönlüme yakın bir şeyi gece gündüz her tarafta arıyorum. Tan vaktinde nur saçan tek başına bir yıldız ‘Aradığın benim!’ diyor.)” (Özbay, 1993: 520-521).

Birbirinden farklı şiirlerinde Çolpan Yıldızı imgesini işleyen şairin *Yarug Yulduzga (Parlak Yıldız)* adlı şiiri ise tamamen bu gök cismiyle ilgili olup ona hitaben yazılmıştır. Özby, şiirin alt başlığı olan “Hazar Esdeligi / Hazar Hatırası” ifadesinden dolayı Hazar kıyısındaki parlak bir yıldız yazıldığı fikrindedir (1993: 155). Ancak yukarıda da ifade edildiği gibi *Yaruk Yıldız*, Çolpan Yıldızı'nı karşılamak üzere kullanılan ifadelerden birisidir. Dolayısıyla bu şiirde de şair, kılavuz edindiği yıldızdan ataların geçmişteki hatalarını anlatmasını istemektedir. Bunu istemesindeki maksat ise genç neslin bu hatalardan ders almasını ve silkinerek ayağa kalkmasını sağlamaktır:

*“Gözel yulduz, nurlı yulduz töz sözle,
Atalarnıñ tarihdegi hatasın;
Şul hatadan eseflenip yavlarnıñ
El kökside sürgen 'işret, safâsın
Sözle, añlat ötkendegi turmuşnuñ
Bütün kanlık, şanlıq, canlık yerleriñ,
Köz aldımğa cilvelenür yurt uçun
Canlar bèrip, kanlar tökken èrlerin.*

(Güzel yıldız, ışıklı yıldız, ataların tarihteki hatalarını çabuk söyle! Bu hatalardan esef duyup düşmanların memlekette süren işret ve safâlarını anlat! Geçmiş hayatın bütün kanlı, canlı, şanlı taraflarını; göz önümde beliren, yurt için can verip kan döken yiğitleri anlat!)” (Özby, 1993: 482-483).

Şairin onca dil dökmesine rağmen yıldız, sessiz durmayı ve cevap vermemeyi tercih etmektedir. Ancak bir taraftan da âdeta işlediği günahın altında

ezilen bir insan gibi yüzü solmakta, gözü yaşarmakta, ah vah etmekte ve kendini oradan oraya vurmaktadır. Şair, yıldızın bu durumu karşısındaki kızgınlığını şu mısralarla dile getirmiştir:

*“Nége cimsen, nége cevab bërmeysen?
Nége köziñ kızarındı, yaşlandı?
Nége yüziñ solğan kèbi yumşardı?
Nége sènde bir talvasa başlandı?”*

(Niye suskunsun; niye cevap vermiyorsun? Niye gözün kızardı ve yaşlandı? Neden yüzün solmuş gibi, buruşuk? Niye ıstırap çekmeye başladın?)

....

*Yeter boldı! Mèni gepge saldıñ da
Öziñ unda tıñlapgine turasen;
Yene tağın te'sirlenip sözimden
Âh-vah kılıp özni heryan urasen*

(Yeter oldu! Beni lafa tuttun da kendin orada sessizce, suskunca duruyorsun. Sözlerinden etkilenip yine 'âh, vâh' diyerek kendini her tarafa vuruyorsun) ”
(Özbay, 1993: 484-485).

Şaire göre halkın esir olmasında ve ezilmesinde Çolpan Yıldızı'nın suçu büyüktür. Eğer o, kadim Türklerin kendisine biçtiği kılavuzluk rolünü gerçek anlamda yerine getirseydi halk şimdi bu hâlde olmayacaktı. Yıldız da bunun farkındadır ve günahının altında ezim ezim ezilmektedir. Ancak şairin millete her daim eziyet çektiren yıldızdan yine de bir beklentisi vardır: Acı gerçeği dile getirmesi. Zira ancak bu gerçek milletin silkinerek kendine gelmesine sağlayacaktır. Şairin umudu milletin bilinçlenmesi yönündedir, ancak bunun için de acı gerçeğin yüzlerine haykırılması gerekmektedir. Bu sedanın Türk düşüncesinde kutsal kabul edilen gök kaynağından ve bir yıldızdan gelmesi âdeta sağır kulakları sağaltacak, kör gözleri açacak ve mankurtlaşmış beyinleri özüne döndürecektir:

*“Bilemen mèn: Sözlemeysen şuniñçun
Sözleydirgen yağşı söziñ yoğ érür;
Ağız açsañ yoksul èlni ezmekke
Kan kılmakğa hasretleriñ köp erür.*

(Niçin konuşmuyorsun; ben biliyorum: Söyleyecek güzel sözün yok. Ağız açsan, fakir memleketi ezmek ve kan dökmek için çok arzulu olduğunu (söylesin)!)

*Meyli-meyli kandağ aççığ bolsa hem;
Toğrı sözni yaşırmasdan sözley bër,
Her қаңçalar yürek yargıç küy bolsa
Batur bolup sekingine küyley bër*

(Pekâlâ, ne kadar acı olsa da gizlemeden doğruyu söyle! Her ne kadar yürek parçalayıcı olsa da cesur olup sakince terennüm et!)” (Özbay, 1993: 484-485).

Genel Türk tarihine bakıldığında çeşitli Türk boylarının zaman zaman özgürlüklerini kaybederek başka milletlerin boyunduruğu altına girdikleri görülmektedir. Çolpan, bunun sorumlusu olarak özgürlüğün kıymetini bilmeyen ata-babaları ve vatanlarını korumak için önlem almayan hanları görmektedir:

*“Felâketler körgen ata-babalar
İstiklâlniñ kımatını bilmegen;
El ve yurtını saklar uçun soñ hanlar
Tüzükgine çara, tedbir kılmagan.*

(Felaketler gören atalarımız, istiklâlin kıymetini bilmemiş; millet ve vatanlarını korumak için son hanlar, doğru bir çare düşünmemiş, tedbir almamışlardır.)” (Özbay, 1993: 484-485).

Birçok şiirinde esaretten kaynaklanan bezginliği işleyen ve özgürlük özlemini haykıran şairin *Buzılğan Ölkege (Bozulan Ülkeye)* adlı şiiri de bu tem üzerine kuruludur. Şair, kurtuluşun yolunu Tanrı’ya sığınmakta ve yine gök kaynağına yönelmekte bulur. Tanrı’dan düşmanlara saldırmasını ve öç bulutunun sellerini yağdırmasını ister:

*“Nime üçün öç bulutu sellerini yağdırmas?
Nime üçün küç tañrısı bar küçi-le saldırmas?*

*(Niçin öç bulutu sellerini yağdırmaz?
Niçin güç tanrısı var gücüyle saldırmaz?)” (Karakaş, 2000: 312).*

Şairin tüm yakarmalarına rağmen güç tanrısı var gücüyle saldırmamaktadır. O da âdeta bu duruma kayıtsız kalarak özgürlüğünü kaybeden milleti bir kere daha cezalandırmaktadır. Çünkü Türk düşüncesinde bağımsızlık çok önemlidir ve hanlar da bunu korumakla yükümlüdür. Türk inançlarına göre Tanrı, hakanlara Tanrısal düzen olarak tasavvur edilen töreyi sürdürmeleri için kut verir. Ancak hakan Tanrı’ya ve töreye aykırı hareket ederse Tanrı kutu geri alır. Bu arada sadece hakan cezalandırılmaz. Hakanın yanı sıra millet de cezalandırılır ve zelil edilir (Aça, 2002: 158). Bu inancının izini, kutsal vatan

toprağından bir parçayı Çinlilere veren ve bundan sonra bir dizi felaket yaşayan Uygur Türklerinin Göç destanında da görmekteyiz. Çinliler, gelin olarak Uygurlara verilen prensesleri karşılığında onlardan kutsal dağlarını isterler ve bu dağı parçalayarak kendi memleketlerine götürürler. Dağdan koparılan taş parçaları götürüldükten sonra tüm hayvanlar tuhaf bir şekilde bağırımaya başlarlar. On beş gün sonra da Yülin Tigin ölür. Bundan sonra başa geçen kağanlar da tek tek ölürlere. Memleket türlü felaketlere uğrar ve bunun sonucunda Turfan'a göç ederler (Öztürk, 2000: 259). Görüldüğü üzere vatan toprağını vermek gibi bir hataya düşen tigin olmasına rağmen Gök Tanrı onunla birlikte halkı da cezalandırmıştır. Çolpan'ın *Yaruğ Yulduzga (Parlak Yıldız)* adlı şiirinden alınan aşağıdaki dördlük ise Uygur kağanın hatası sonucu felakete uğrayan halk ve memleket izleğinde okunmalıdır. Zira tarih tekrerrür etmiş ve hanların hatası yüzünden cezalandırılan yine halk olmuştur:

*“Biz yoqsullar başkalarğa kul bolup
Çet ayaklar tabanıda ezildik;
Her yaramas her buzuknuñ tegide
Elem tartқан, cebir körgeñ biz edik*

*(Biz mazlumlar, başkalarına kul olup, yabancıların ayakları altında ezildik.
Her yaramazlığın, her bozukluğun altında elem çeken, cebir gören bizdik.)”*
(Özbay, 1993: 484-485).

Gök Tanrı'nın Türklerden beklentisi özgürlüklerini korumaları ve onun adına savaşmalarıdır. Nitekim Türk dilinin ilk yazılı belgelerinden olan Orhun Abideleri'nde Tanrı'nın özgürlüklerini kaybeden Türkleri nasıl cezalandırdığı şu ifadelerle yer almaktadır: *“...Türk milleti hanını bulmayıp Çinden ayrıldı, hanlandı. Hanını bırakıp Çine tekrar teslim oldu. Tanrı şöyle demiştir: Han verdim, hanını bırakıp teslim oldun. Teslim olduğun için Tanrı öldürmüştür. Türk milleti öldü, mahvoldu, yok oldu...”* (Ergin, 1995: 52). Aynı ceza, bağımsızlıklarını yitiren Özbek Türklerine de uygulanmış ve Tanrı onların yakarmalarına cevap vermeyerek “düşmanlara saldırmamıştır”. Şair bu durumu *Gözel Türkistan* adlı şiirinde de işlemiştir. Uygur Türklerinin Göç destanında tiginin hatası yüzünden halkın uğradığı felaketler, aşağıdaki dördlükte betimlenen durumla bire bir örtüşmektedir. Uygur destanındaki ağlayan tabiat ve hayvanlar, âdeta Çolpan'ın devrinde yeniden dirilerek esaretin ağır zinciri altında feryat etmeye başlamışlardır:

*“Gözel Türkistan senge ne boldı?
Sahar vaktıda gülleriñ soldı,*

*Çemenler berbat kuşlar hem feryâd
Hemmesi mahzun bolmas mı dilşâd?
Bilmem n'üçün kuşlar uçmaz bağçalarında*

(Güzel Türkistan, sana ne oldu? Seher vaktinde güllerin soldu. Çayır çimen berbat (olmuş) kuşlar feryat (ediyor). Hepsi mahzun; gönülleri şenlenmez mi? Bahçelerinde, niçin kuşlar uçmaz; bilmem!)" (Özbay, 1993: 526-527).

Şair aslında Türkistan'a ne olduğunu çok iyi bilmektedir: Türkistan bağımsızlığını kaybettiği için Tanrı milleti cezalandırmaktadır. Türk düşüncesine göre Gök Tanrı, Türk milleti yok olmasın diye onlara kağanlar vermiştir. Bilge Kağan Abidesi'nin doğu cephesinde bu husus şöyle vurgulanmaktadır: "...Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, babam kağanı, annem hatunu yükselten Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, kendimi o Tanrı kağan oturttu tabii" (Ergin, 1995: 38). Tanrı'nın hanlardan beklentisi ise milleti himaye etmeleri, vatan toprağını korumaları ve Türk-Cihan hâkimiyeti idealini gerçekleştirmeleridir. Bu uğurda çalışan hakanın yaptığı şeyin aslında Gök Tanrı'ya ödenmiş borçtan daha fazlası olmadığı hususu, en güzel ifadelerinden birini Oğuz Kağan'ın ağzından dökülen şu sözlerde bulur:

"Dedi: Ey oğullarım, ben çok yaşayıp, çok vuruşlar gördüm, çok mızrak, ok attım, atımı çok sürdüm. Düşmanlarımı ağlattım, dostlarımı güldürdüm. Gök Tanrı'ya ben borcumu ödedim." (Bayat, 2006: 284).

Ancak Özbek hanları Gök Tanrı'ya olan borçlarını unutmuş, Çolpan'ın vurguladığı üzere vatanlarını korumamışlardır. Bu nedenle onların nesilleri esaret zinciri altında ezilmektedir. Bağımsızlığın kıymetini bilmeyen ata-babalar da bu durumdan sorumludur. Türk tarihi yine bu türden birçok duruma sahne olmuştur. Kültigin Abidesi'nin güney cephesinde geçen; "*Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık, tokluk düşünmezsin. Bir doysan açlığı düşünmezsin. Öyle olduğun için, beslemiş olan kağanınun sözünü almadan her yere gittin. Hep orda mahvoldun, yok edildin. Orda, geri kalanınla her yere hep zayıflayarak, ölerek yürüyordun...*" (Ergin, 1995: 18-19) şeklindeki uyarıcı mahiyette cümleler, Türklerin eskiden beri zaman zaman aynı yanlışları tekrarladıklarını göstermektedir. Ancak geçmişin hatalarından ders almayan Özbek Türkleri yine aynı acınası duruma düşmüşlerdir. Âdeta bir sosyolog gibi milletin sorununu tespit eden Çolpan, aynı zamanda kendince bir kurtuluş yolu da bulmuştur. Bu yol da yine geçmişe sığınmaktan ve ondan ders almaktan geçmektedir. Zira tarih sadece düşülen hatalar, bozgunlar ve yenilgilerden ibaret değildir. Aynı zamanda kendini âdeta yoktan var ederek dişle tırnakla kazanılan kutlu zaferler de bu tarihin bir parçasıdır. Bu zaferler, sözlü kültür

ortamındaki yankılarını çeşitli halk anlatılarında özellikle de destanlarda bulmuştur. Nitekim şair, *Buzılğan Ülkege (Bozulan Ülkeye)* adlı şiirinde yer alan;

“*Kel, men seňe qısqaqine dastan oqıy,
Qulağıña ötgenlerden ertek toqıy,
Kel, köziñniñ yaşlarını surıb alay,
Kel, yaralı tenleriñni körıb alay, toyıb alay...
Nime üçün ağdarılğan, yıqılğan
Ağır tãcniñ zehher oqı köksiñde?
Nime üçün yavlarıñni bir zamân
Yoq qılğunday temirli öç yoq sende?
Ey, her türlü qullıqlarını sığdırmagan hür ölke,
Nege seniñ boğızıñni boğıb turar kölenke?*

(*Gel, ben sana kısa bir destan okuyayım,
Kulağına eskilerden bir masal dokuyayım,
Gel, gözlerinin yaşını silip alayım,
Gel, yaralı tenlerini sorayım, şefkatle sarayım...
Niçin devrilen, yıkılan
Ağır tacın zehirli oku göğsünde?
Niçin düşmanlarını bir zamanlar
Yok edici demirli öç yok sende?
Hey, hiçbir esareti kabul etmeyen hür ülke,
Niye senin boğazını sıkıp durur bu gölge?)” (Karakaş, 2000: 312).*

mısralarıyla halkını, geçmişin epik destanlarıyla yüreklendirmek ve kendine getirmek istemektedir. Şair “*Qur yeni davlat yavlar ortansın*” mısraıyla ise halkından âdeta demir dağı yeniden eritmelerini isteyerek onları çağdaş bir Ergenekon yaratmaya teşvik etmektedir. Zira artık ortada bir gölge olarak kalan zehirli bir taç (güçsüzleşen Sovyetler Birliği) vardır. Atalarının sahip olduğu “demirli öç” elbette onlarda da vardır, tek yapılması gereken harekete geçmektir. Çolpan’ın üzerine düşen ise halkı bilinçlendirmek ve tarihlerindeki kutlu zaferleri anımsatarak yüreklendirmektir. Nitekim *Gözel Türkistan* adlı şiirinde de halktan yeni bir devlet kurmasını isteyen şair, bunun yolunu da işaret etmektedir: Birleşmek, davranmak ve ayağa kalmak:

“*Birliğimiziñ teprenmez tağı
Ümidimiziñ sönmez çırağı
Birleş ey halkım kélgendir çağı,
Bezensin emdi Türkistan bağı.*

(*Birliğimizin sarsılmaz dağı, ümidimizin sönmez ışığı (olan) ey halkım; birleşme zamanı gelmiştir! Artık Türkistan bahçeleri süslensin!*)

*Kozğal halkım yeter şunça cevr u cefâlar.
Al bayrağıñni kalbiñ oyğansin,
Kullıq asarat barçası yansin,
Kur yengi davlat yavlar ortansın,
Ösüp Türkistan kaddiñ kötarsin
Yayrap yaşnap öz vataniñ gül bağlarında*

(Davran halkım; bunca cevr ü cefâ yeter! Kendi öz vatanının çiçek bahçelerinde canlanıp yeşererek bayrağını eline al, kalbin uyanısın; kulluk ve esaretin tamamı yok olsun; yeni devlet kur, düşmanlar ürksün; yüce Türkistan ayağa kalksın!)" (Özbay, 1993: 526-527).

Şiirin bu kısımlarında şairin bağımsızlık özleminin artık önüne set vurulamayacak kadar coşmuş durumda olduğu görülmektedir. Yaşanan tüm cevr ü cefalardan bunalan Çolpan, halkından bağımsızlığın sembolü olan bayrağı eline almasını istemektedir. Bu bayrak, kalpleri uyandırarak millî duyguları coşturacak ve esareti yok edecektir. Böylece başka bir şeye gerek kalmaksızın Türkistan yine kendi bahçelerinde yeşererek ayağa kalkacaktır.

Sonuç

Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan, ömrü boyunca özgürlük özlemiyle yaşamış bir aydın ve şairdir. Bu uğurda çetin bir mücadele veren şair, hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve bağımsızlık tutkusunun bedelini canıyla ödemiştir. Özellikle bağımsızlık temini işlediği şiirlerinde fikirleriyle halkı aydınlatma ve yönlendirme yolundaki gayreti açık bir şekilde görülmektedir. Seçmiş olduğu "Çolpan" mahlasıyla kendisini kadim Türklerde kılavuzluk görevini ifa eden *Çolpan Yıldızı* ile özdeşleştirmiştir. Sabaha karşı çıkan *Çolpan Yıldızı*'nin insanlara, hayvan sürülerine ve kervanlara yol göstermesi gibi şair de milletini karanlıklardan (esaretten) kurtararak bağımsızlığa kavuşturmak istemektedir. Bağımsızlık yolunu -fikirleriyle- bir yıldız gibi aydınlatmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda geçmişte yapılan hataları tespit eden şair, kurtuluşun yolunu da yine geçmişe ve geçmişte kazanılan görkemli zaferlere sığınmakta bulmuştur. Amacı milletin bu hataların farkına vararak kendisine gelmesini ve silkinerek ayağa kalkmasını sağlamaktır. Özgürlük yolunu aydınlatan bu büyük rehberin halkından beklentisi ise çağdaş bir Ergenekon yaratarak yeni bir devlet kurmasıdır. Ancak şairin bu hayali kendisi hayatta iken gerçekleşmez. O, bu bağlamda öldükten sonra ünlenen ve amacına ulaşan sanatçılarla âdeta ortak bir kaderi paylaşmaktadır. Zira Çolpan şiirlerinde işlediği fikirlerle halkı özgürlüğe götüren yolda kılavuzluk görevini, ancak öldükten yıllar sonra gerçekleştirecek emeline ulaşmış ve kendi göremese bile Özbek Türkleri bağımsızlığını kazanmıştır.

KAYNAKÇA

Aça, Mehmet (2002); “Türk Destancılık Geleneğine Bütüncül Yaklaşabilme ve Alp Kavramı Üzerine Bazı Yeni Yaklaşım Denemeleri”, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, (haz. Saim Sakaoğlu-Ali Duymaz), Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 150-164.

Bayat, Fuzuli (2006); *Oğuz Destan Dünyası Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Bayat, Fuzuli (2007); *Türk Mitolojik Sistemi*, c. 1, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Ergin, Muharrem (1995); *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Karakaş, Şuayip (2000); “Çolpan”, *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (Nesir-Nazım) 15 / Özbek Edebiyatı II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 311-315.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Ögel, Bahaeddin (1998); *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, c. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ögel, Bahaeddin (2002); *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, c. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özbay, Hüseyin (1993); *Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan'ın Şiirleri Metin-Aktarma-İnceleme*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Öztürk, Ali (2000), *Çağları İçinde Türk Destanları*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul.

Roux, Jean-Paul (2012); *Eski Türk Mitolojisi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.

TRT (2006); *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi -2-*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Ankara.

TRT (2002); *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi -3- (Uzun Havalalar)*, TRT Müzik Dairesi Yayınları, Ankara.